

Ders 9

Учур чак (Şimdiki zaman)

Kırgız gramerlerinde Şimdiki Zaman kavramı Türkiye Türkçesinden farklı olarak Geniş zamanı da içine almaktadır. Bu yaklaşımda Geniş zamanın Geçmiş ve Gelecek zamanlardan da dilimler kapsayan geniş yelpazeye hitap etmesinin belli rolü olmuştur. Kavramın netleştirilmesi Şimdiki zaman için iki farklı terimin kullanılması ile mümkün oluyor:

- 1) Татаал учур чак
- 2) Жөнөкөй учур чак

Татаал учур чак (Birleşik şimdiki zaman)

(..... + **-Ып жатат**) - (..... + **-yor**)

Татаал учур чак, konuşma ile aynı zamanda yapılmakta olan hareketi bildirir. Terkibinde bir esas, bir yardımcı iki fiilden oluştuğu için Birleşik şimdiki zaman adı verilmiştir. Oysa harekette herhangi bir birleşiklik söz konusu değildir. Yardımcı fiil olarak gramatikalleşmiş **жат-**, **отур-**, **тур-**, **жүр-** fiilleri kullanılır.

жат- fiili:

Керим үйүн көздөй бара жатат.
Деңизде катуу толкундар болуп жатат.

отур- fiili:

Бул окуялар балдар убагында тартинке салынбагандан болуп отураат.
Биз сиздерди туура түшүнөт деп келип отурабыз.
Мени алсыз деп кысым жасап отурасыздар.

тур- fiili:

Ал биздин үйгө келип турат.
Мен ата-энеме кат жазып турам.
Биз Медерге жардам берип турабыз.
Башым ооруп турат.
Эшикте күн бүркөлүп турат.

жүр- fiili:

Ал көбүрөөк акча табыш үчүн шаарда иштеп жүрөт.
Самар таекесинин үйүндө жашап жүрөт.
Биз үйүбүздөн алыста окуп жүрөбүз.
Динар көптөн бери немисче курсуна барып жүрөт.

Көнүгүүлөр

1. Boşlukları gerekli zaman ve şahıs ekleri ile tamamlayınız.

Эшикте күн тий..... . Деңизден муздак шамал сок..... .

Балдар деңизге карай чурка..... . Апам салондо мага мээлей току..... . Сен мага эмне үчүн эки күндөн бери телефон чал.....? Эжем үйдө жок, ал эки айдан бери түркчө курсуна бар..... .

2. Belirli geçmiş zamanda verilen bu cümleleri parantez içindeki zarflara uygun şekilde Şimdiki zamana çeviriniz.

Капарлар кечээ стадиондо топ ойношту.

..... (бүгүн).

Бала түнүчүндө ыйлады.

.....(азыр).

Сонун кызына мурдагы күнү көйнөк сатып берди.

.....(азыр).

Биздин футбол командабыз Пахтакорду жеңди.

..... (ушу тапта).

Жөнөкөй учур чак

(Basit şimdiki zaman/Geniş zaman)

(.... + -A/-й) - (.... + Ar)

Kırgız gramerlerinde Şimdiki zamanın basit türü olarak bakılan bu zaman Türkçenin gramerlerinde Geniş zaman olarak değerlendirilir. Yapı yönünden Gelecek zaman ile benzerlik göstermektedir. Fakat ikisi arasındaki anlam farkı, kullanıldığı durumlar ve zarflar ile açıkça ortaya çıkar. Terim olarak *Жөнөкөй учур чак* (Basit şimdiki zaman) denilmesi, onun esas şimdiki zamandan farklı olarak tek fiille ifade edilmesinden kaynaklanmıştır.

Дамира акыркы мода менен кийинет. Самат мектепке велосипед менен келет. Чоң энем ар жылы орозо кармайт. Биз катуу шамал болгондо эшикке чыга албайбыз. Кар калың жааганда балдар чана, коньки, лыжа тебишет. Жайында айрым кишилер жайлоого чыгышат.

Көнүгүүлөр

1. Metni okuyunuz ve çeviriniz. Kendiniz benzer metin oluşturmaya çalışınız.

Менин бир күнүм

Мен апта ичинде саатты ар дайым саат 7ге коём. Саат чырылдаганда дароо турам. Төшөгүмдү жыйнайм. Бети-колумду жууым, тиштеримди тазалайм. Аңгыча апам эртең мененки тамагыбызды даярдайт. Экөөбүз чогуу тамактанабыз. Анткени ал да саат 9да жумушка барат. Апам ар качан машинасы менен барганы үчүн мени да факультетке таштап кетет. Кээде өзүм автобус же минибус менен барам. Жол анча деле узак эмес. 20 мүнөткө жетпей барып калам. Сабактарым көбүнчө 9да же 10до башталып, саат 4төрдө бүткөнү үчүн түшкү тамакты дайыма университеттин ашканасынан ичем.

2. Aşağıdaki sorulara önce tam, sonra kısa cevaplar veriniz.

Örnek: 1) Ооба, Тамара тамеки чегет.
2) Чегет.

Тамара тамеки чегеби?

.....

Факультетте өзгөрүүлөр барбы?

.....

Курстагылар кыргызчаны бат үйрөнүшөбү?

.....

Мисте кайда сатылат?

.....

Түрк тарыхы боюнча китептерди кайдан тапсам болот?

.....

Ата-энеңе дайыма кат жазасыңбы?

.....

Түркияда азыр аба ырайы кандай?

.....

3. Aşağıdaki fiillere Basit şimdiki zaman ve şahıs ekleri ekleyerek cümleyi tamamlayınız.

Ар дайым жатардан мурун тиштеримди тазала.....

Акбар бул суроонун жообун сөзсүз бил.....

Ал жазуучу ар дайым орус тилинде жаз.....?

Жалкоо окуучуларды эч сүйбө.....

Kaynaklar

Abduldayev E., Azırkı kırıgız tili. Bışkek, 1998.

Asanaliev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kıskaça oçerki, Frunze,1964.

Bartold V.V., Kırgızı.- Soçineniya. M.,1963, T.2, Çast I., s.509-510.

Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıkı. Moskova ,1960.

Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıkı. Frunze, 1947.

Batmanov İ.A., Sovremennıy kirgizskiy yazıkı. Frunze,1963.

Baytur A., Kırıgız tarıhının leksiyaları. Bışkek,1992.

Biçurin N.Y. Sobraniya soçineniy o narodah, obitavřih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L.,1950.

Cumakunova,G. (2002).“Kırıgız Türkçesi”. Türkler Ansiklopedisi.Ankara:Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). Türkçe-Kırıgızca Sözlük. Bışkek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.

- Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkçeden Kırgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.
- Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.
- Cumakunova, G.((2001). Engin Köseoğlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1-88.
- Cumakunova, G.((2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İşl.Başk. Yay.1-136.
- Cusupakmatov L.,Otnoşeniye kirgizskogo yazıka k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze,1983.
- Çorotegin T.K., Moldokasimov K.S., Kırgızdardın cana Kırgızstandın tarıhı. Bışkek,2000.
- Direnkova N.P., Grammatika řorskogo yazıka. Moskva,1979.
- Grammatika hakasskogo yazıka. Moskva, 1975.
- Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative description of the Easternmost turkic language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.
- İşhakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıka. Moskva,1961.
- Karayev O., Vostoçniye avtorı o kirgızah. Bışkek,1994.
- Kırgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.
- Malov S.E. Drevniye i novıye tyurkskiye yazıki.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva,1952.
- Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze,1956.
- Malov S.E., Yazık celtıh uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata,1957.
- Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Tekstı i perevodı.M.-L., 1952.
- Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıki mira: Tyurkskiye yazıki.- Bışkek,1997,s.286-289.
- Tınıstanov K.,Kırgız tili. T.I-II, İstambul,1998.
- Teniřev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bışkek,1997.
- Teniřev E.R., O dialektah uygurskogo yazıka Sinszyana.- Tyurkologiçeskiye issledovaniya. M.-L.,1963.
- Teniřev E.R., O yazıke kirgızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya,1966, No 7, s.88-95.
- Teniřev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıka. M.,1976.
- Tekin T., Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi.C.5,sayı 13,1990. S.141-168.
- Yunusaliyev B.M.,Kırgız dialektologiyası, Frunze,1971.
- Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıka.- Voprosı yazıkoznaniya,1955, N 2, s.30-41.